

KORPUS TILSHUNOSLIGI VAQT O‘TISHI BILAN TIL O‘ZGARISHINI QANDAY OCHIB BERADI**Ibotova Zulayxo Abdurazzoq qizi**

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti stjyor-o‘qituvchisi

Til ijtimoiy, madaniy va texnologik o'zgarishlarga javoban doimo rivojlanib boradigan dinamik mavjudotdir. Vaqt o'tishi bilan til qanday o'zgarishini tushunish tilshunoslar, tarixchilar va sotsiologlar uchun asosiy tashvishdir. An'anaga ko'ra, til o'zgarishini o'rganish asosan tarixiy matnlarga va anekdot dalillarga tayanib, ko'pincha parchalangan tushunchalarga olib keldi. Biroq, korpus tilshunosligining paydo bo'lishi turli davrlarda haqiqiy tildan foydalanishning katta ma'lumotlar to'plamlarini tahlil qilish uchun mustahkam metodologiyalar va vositalarni taqdim etish orqali ushbu sohada inqilob qildi. Korpus tilshunosligi tadqiqotchilarga kontekstda tildan foydalanish qonuniyatlarini kuzatish imkonini beruvchi til ma'lumotlarini tizimli yig'ish va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Foydalanish orqali korpora-katta, tuzilgan matnlar to'plami-tilshunoslar vaqt o'tishi bilan lug'at, grammatika, sintaksis va nutq amaliyotidagi o'zgarishlarni kuzatishi mumkin. Ushbu empirik yondashuv nafaqat lingvistik tendentsiyalar haqidagi tushunchamizni kuchaytiradi, balki ushbu o'zgarishlarni keltirib chiqaradigan ijtimoiy-madaniy omillarga ham oydinlik kiritadi.

Korpus tilshunosligi vaqt o'tishi bilan til o'zgarishini qanday ochib berishini o'rganishda biz korpusga asoslangan tadqiqotlarda qo'llaniladigan asosiy metodologiyalarni o'rganamiz, muhim lingvistik o'zgarishlarni ko'rsatadigan muhim amaliy tadqiqotlarni ko'rib chiqamiz va bu topilmalarning tilni tirik, nafas olish tizimi sifatida tushunishimiz uchun oqibatlarini muhokama qilamiz. Ushbu ob'ektiv orqali biz korpus tilshunosligining til evolyutsiyasining murakkab gobelenini va uning inson tajribasini aks ettirishdagi transformatsion kuchini ta'kidlashni maqsad qilganmiz.

Til doimiy ravishda rivojlanib boradigan hodisa bo'lib, u mavjud bo'lgan madaniy, ijtimoiy va texnologik kontekstlar bilan chambarchas bog'liqdir. Til o'zgarishini o'rganish—so'zlar, iboralar va grammatik tuzilmalar vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanishi-uzoq vaqt tilshunoslar va olimlarni hayratda qoldirdi. An'anaga ko'ra, bu soha asosan tarixiy matnlarga, anekdot dalillarga va qiyosiy usullarga tayangan, bu ko'pincha lingvistik evolyutsiyaning cheklangan ko'rinishini ta'minlagan. Biroq, korpus tilshunosligining yuksalishi katta hajmdagi Real ma'lumotlarni tahlil qilish uchun empirik usullarni taklif qilish orqali til o'zgarishi haqidagi tushunchamizni o'zgartirdi.

Korpus tilshunosligi matnlarning katta ma'lumotlar bazalarining kuchidan foydalanadi korpuslar—turli vaqt va kontekstlarda til naqshlari va ishlatilishidagi o'zgarishlarni o'rganish. Ushbu yondashuv tadqiqotchilarga alohida misollar va anekdot kuzatuvlaridan tashqariga chiqishga imkon beradi va tilning turli xil sharoitlarda qanday ishlashi haqida batafsilroq ma'lumot beradi. Turli janrlar, registrlar va tarixiy kontekstlarni qamrab olgan korpuslarni tahlil qilish orqali tilshunoslar lug'at, sintaksis, semantika va hatto keng ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiruvchi pragmatikadagi tendentsiyalarni aniqlashlari mumkin.

Korpus tilshunosligining asosiy afzalliklaridan biri bu an'anaviy tadqiqotlarda sezilmasligi mumkin bo'lgan tildagi nozik siljishlarni ochib berish qobiliyatidir. Masalan, u vaqt o'tishi bilan yangi so'zlar va iboralarning paydo bo'lishini, ma'no o'zgarishini va grammatik tuzilmalardagi o'zgarishlarni kuzatishi mumkin. Bundan tashqari, korpusga asoslangan tadqiqotlar texnologik taraqqiyot, globallashtirish va ijtimoiy harakatlar kabi tashqi omillar tildan foydalanishga qanday ta'sir qilishini va lingvistik innovatsiyalarga hissa qo'shishini ta'kidlashi mumkin.

Bundan tashqari, korpus tilshunosligi tadqiqotchilarga til o'zgarishini nafaqat chiziqli progressiya, balki ta'sirlarning murakkab o'zaro ta'siri sifatida tekshirishga imkon beradi. Sifatli tahlil bilan bir qatorda miqdoriy usullarni qo'llash orqali olimlar lingvistik o'zgarishlar va yosh, jins, mintaqa va ijtimoiy-iqtisodiy holat kabi ijtimoiy o'zgaruvchilar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashlari mumkin. Ushbu ko'p qirrali yondashuv til o'zgarishi dinamikasi haqidagi tushunchamizni boyitadi va tilning inson tajribasini aks ettiruvchi ijtimoiy amaliyot sifatidagi rolini ta'kidlaydi.

Korpus tilshunosligi vaqt o'tishi bilan til o'zgarishini qanday ochib berishini o'rganishda biz korpusga asoslangan tadqiqotlarda qo'llaniladigan metodologiyalarni o'rganamiz, sezilarli lingvistik siljishlarni ko'rsatadigan muhim amaliy tadqiqotlarni ta'kidlaymiz va ushbu topilmalarning tilni kengroq tushunishimiz uchun oqibatlarini muhokama qilamiz. Dinamik tizim sifatida. Ushbu tergov orqali biz korpus tilshunosligi tilning o'zgarishi tabiati va uning insoniyat jamiyatining murakkabliklarini aks ettirishi haqida chuqur tushunchalarni yoritishni maqsad qilganmiz.

Xulosa qilib aytganda, korpus tilshunosligi vaqt o'tishi bilan til o'zgarishining nozik tomonlarini ochish uchun kuchli vosita sifatida paydo bo'ldi. Turli xil kontekstlarda haqiqiy tildan foydalanishni aks ettiruvchi ulkan ma'lumotlar to'plamidan foydalanib, tadqiqotchilar lingvistik tendentsiyalarni misli ko'rilmagan aniqlik bilan aniqlashlari va tahlil qilishlari mumkin. Ushbu empirik yondashuv nafaqat so'zlar, tuzilmalar va ma'nolarning qanday rivojlanishi haqidagi tushunchamizni kuchaytiradi, balki til va ijtimoiy omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ham ta'kidlaydi.

Korpusga asoslangan tadqiqotlar natijasida olingan tushunchalar shuni ko'rsatadiki, til o'zgarishi shunchaki chiziqli jarayon emas, balki ko'plab o'zgaruvchilar, shu jumladan texnologik yutuqlar, madaniy siljishlar va ijtimoiy dinamika ta'sirida bo'lgan murakkab hodisadir. Turli xil amaliy tadqiqotlar orqali ko'rganimizdek, korpus tilshunosligi bizga yangi so'z birikmalarining paydo bo'lishini, grammatik naqshlarning o'zgarishini va semantikadagi siljishlarni kuzatishga imkon beradi, bu esa tilning o'z ma'ruzachilarining ehtiyojlariga qanday moslashishini yanada boyroq tushunishga imkon beradi.

Bundan tashqari, miqdoriy tahlilni sifatli tushunchalar bilan birlashtirish olimlarga yosh, jins va mintaqaviy o'zgarish kabi omillarni hisobga olgan holda lingvistik evolyutsiyaning yanada nozik rasmini chizishga imkon beradi. Ushbu yaxlit istiqbol tilning inson tajribasi haqiqatlarini aks ettiruvchi va ularga javob beradigan tirik mavjudot sifatida ahamiyatini ta'kidlaydi.

Tilni o'rganishda oldinga siljiganimizda, korpus tilshunosligi, shubhasiz, til o'zgarishining murakkabliklarini ochib berishda hal qiluvchi rol o'ynashda davom etadi. Ushbu metodologiyani qo'llash orqali tadqiqotchilar tilning dinamik tabiatini yanada chuqurroq o'rganishlari va uning doimiy rivojlanayotgan dunyoda aloqa, o'ziga xoslik va madaniyatni shakllantirishdagi rolini chuqurroq tushunishga hissa qo'shishlari mumkin. Oxir oqibat, korpus tilshunosligi nafaqat lingvistik hodisalar haqidagi bilimlarimizni boyitibgina qolmay, balki til inson hayotining asosiy jihati bo'lib, doimiy ravishda o'zgarib turadi, ammo bizning umumiy tajribalarimizda chuqur ildiz otadi degan fikrni kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Biber, Douglas, Conrad, Susan, and Reppen, Randi. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use.* Cambridge University Press.
2. McEnery, Tony, and Wilson, Andrew. (2001). *Corpus Linguistics: An Introduction.* Edinburgh University Press.
3. Gries, Stefan Th. (2009). *Statistics for Linguistics with R: A Practical Introduction.* De Gruyter Mouton.
4. Aarts, Bas, and Aarts, Jan. (2010). *The English Verb: An Exploration of Structure and Meaning.* Cambridge University Press.
5. Baker, Paul. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis.* Continuum.